

A régi út, az igaz út.

Egyházi beszéd.¹

Jeremiás 6. 16. Álljatok az úton
és lássátok meg és tudakozzatok a régi
ösvényekről, melyik legyen az igazi út
és azon járjatok.

Az emberiség élete örök; haladása befejezést nem érő folyamat. Ez életnek részese, a haladásnak tényezője minden emberi lélek. A legparányibb emberi lélek is az Isten lelkének egy kipattant szikrája. Mi Isten szent képére és hasonlóságára vagyunk teremtve. Nem rege ez, hanem fönséges eszméjében magasztosan igaz. Mert, ha testünk — porból vétetvén — a földé is, a tűz, mely élteti, mely a szívet dobogtatja, az erő, mely a lelket szárnyakon röpködteti, égből szállott szikra, Isten szellemének átsugárzása a pusztába. Oh mily fölemelő gondolat, mily megszentelő érzet! Tudni azt, hogy az örök Istennel rokon lelkek vagyunk; „itt, vagy más bolygó tekén“ örökké élünk; a haladás és fejlődés örökké tartó, nagy munkájában tényezők és a nagy Alkotónak teremtő társai vagyunk. Van-e e nagy teremtettségben, a mi szebben illusztrálná az istenfiuságot s méltóbban glorifikálná az ember nevezetét?! „Dicsőséggel és tisztességgel megékesítetted őt Uram s tetted minden te kezeid munkáján úrrá, mindeneket vetted alá az ő lábai alá.“ (Zsolt. VIII. 6. 7.) De az embernek e dicsőséget meg kell érdemelnie, e tisztességért meg kell szolgálnia.

„Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ (Máté. V. 48.) „A mi nálatok van, azt megtartsátok mind halálig.“ (Jel. II. 25.) „Légy hív mind halálig és neked adom az életnek koronáját.“ (Jel. II. 10.)

Ugy tetszik, hogy ezekben van megjelölve a feltétel, kitűzve a cél és hivatás. Az emberiség legjobbjai, a mindennapiság szürke ködéből kiemelkedett nagy alakok, kiknek Isten nem mértékkel adta az ő lelkét, képviselték minden korban, minden időben és minden helyzetben az emberiség hivatásának

¹ Elmondva az egyh. főtanácsi gyűlés alkalmával a templomban Kolozsvárt, 1904. oct. 30-án.

komoly és mély érzetét, mely a nagy átlagban csak, mint halvány sejtelen él. A hivatás e mély érzete vezette őket ismeretlen úton és járatlan ösvényeken, szédítő mélységek és magasságok fölött, keresve és megvilágítva az utakat, melyek beláthatatlanok és végére mehetetlenek, de melyek örök ezélok felé vezetnek, Istenhez közelebb visznek. Ez úton születtek a nagyok és hősök, a próféták és apostolok, a mártýrok és idvezítők; ezeken jártak és dicsőültek meg, kik valaha nagyot, szépet, örökkévalót, istenit alkottak, kiknek nevei akár a népek és nemzetek, akár a vallások és egyházak életében korszakot jelentenek. Itt jártak és szellemük fényével vezették kortársaikat és az utánuk jövő nemzedéket, kik a tudás birodalmában, a művészet világában, a közjótékonyság és a humanitás terén halhatatlanokká lettek és nevüknek örökéletet biztosítottak. Itt jártak, éltek és haltak mind ama nagyok és dicsők, kiknek nevét az utókor a hála és kegyelet érzelmeivel említi s kiknek sirhalmához „a lelkes eljár s gyújt régi fénynél új szövétneket“; mindazok, kik az elme teremtő hatalmával, vagy a szív világot átölelő szeretetével vezették emberi nemünket a tökéletesség és világosság, a jószág és boldogság isteni birodalma felé.

Az emberiség lelki nagyjai, szellemi vezetői közt a legelső helyet foglalják el azok, kik az *istenismeretben*, a *vallás-erkölcsi* élet irányításában voltak útmutatók, szerepvivők és példaadók. Ezek között nekünk és a mi egyházunknak mily sok szellemi rokona, mily sok kiváló hőse, prófétája és apostola van, kiknek útain járni, szellemét követni, hithűségét, lángoló lelkesedését szívünkbe vésni, lelkünkbe írni oly nagy gyönyörűség! Sokan vannak! . . . Szellem-alakjuk a múlt idők távol ködéből biztatólag, hívogatva int felénk; ajkuk szól hozzánk a prófétával: *„Aljzatok az úton és lássátok meg, és tudakozzatok a régi ösvényekről, melyik legyen az igaz út és azon járjatok.“*

Az emberi természetben gyökerezik az a sajátságos tulajdonság, hogy az elért eredményekkel soha sincs teljesen megelégedve. Sikerre új sikert, győzelemre újabb győzelmet remél. Isten maga gondoskodik, hogy az emberiségnek szüntelen legyenek vágyai, reményei és törekvései, hogy minden nemzedéknek meg legyen a maga dolga, hogy a munkásság és a haladás biztosítva legyenek. Innen van, hogy a mai kor emberisége is oly lázas tevékenységgel munkálkodik minden irányban. Érzi a szigorú felelősséget, melylyel tartozik a múltnak, s adós a jövőnek. Innen van, hogy a polgári és egyházi társadalom oly sok igényt támaszt s oly sokat követel minden egyestől. Innen van, hogy az emberek úgy keresik a haladás útait, a boldogulás feltételeit, s mégis amnyi az elégedetlenség, a zugolódás a siker hiánya s az eredmény elégtelensége miatt. Innen van — a mi minket legközelebről érdekel — hogy a legújabb időben a mi egyháztársadalmi életünkben is amnyi

panasz hangzott és hangzik el, hogy mintegy megdöbbenve kell kérdeznünk: „Atyámfiak, férfiak mit cselekedjünk?“ Ott van a felelet, mely egyszersmind parancs is, alapigénkben: „Alljatok az úton és lássátok meg, és tudakozzatok a régi ösvényekről, melyik legyen az igaz út és azon járjatok.“

Ker. afiai! Nekünk nem kell sokáig tusakodnunk, hogy melyik legyen az *igaz út*. A mi hit-őseink megjelölték, megmutatták azt. Azt az utat nekünk csupán bővíteni, azt az ösvényt szélesíteni kell. Azon az úton járva tanulhatunk hit-hűséget és lángoló lelkesedést, kötelesség tudást és törhetetlen kitaratást, csüggedetlen bátorságot és készséges önfeláldozást. Megtanulhatunk mindent, mivel Istennek és az emberiségnek tartozunk. Teljesíthetünk minden feladatot, betölthetünk minden kötelességet az egyéni és egyházi életben, mit a modern társadalom és emberiség tőlünk megkíván. Járjunk ez úton buzgósággal és lelkesedéssel

I.

a vallásos ismeretek terjesztésében.

Az unitárius egyháznak megvan más egyházakkal szemben az a végzetlen és eléggé meg nem becsülhető előnye, hogy a haladó korszellemmel lépést tartva sem kell megtagadnia ősei hitét, alapítói hitigazságait. Azokat az igazságokat, melyeknek jegyében az unitarizmus egyházzá szervezkedett, meg nem ezáfolta és túl nem szárnyalta senki. Azok ma is igazságok. Sőt inkább, mint valaha, mert ma szélesebb a birodalmuk a lelkek világában. Azok ma minden felvilágosult és mivel keresztyénynek — ha vallásában igaz és őszinte akar lenni — velünk együtt közös, drága kincsei. Igen, mert ezek nem a zsinatok és conciliumok gyártnányai, nem a zsarnokság és uralomvágy ravaszul megfogalmazott stylus-gyakorlatai, nem a sötétség és bigottság szülöttei, nem az elfogultság és a fanatizmus lélekölő rabbilincsei, hanem: lélek és élet! Lélek, mely megelevenít; élet a Krisztus szellemében. Azok a vallásos ismeretek, melyekre a mi hitelődeink, folyton keresve és kutatva az igazságot, eljutottak s melyeket nekünk drága kincsül, szent örökségül hagytak: azok a kutató emberi szellem szemerszedett gyöngyei, a hit világában a drágakövek, melyek annyi áldozatot és fáradságot kívántak a múltban s kívánnak a jelenben is. „Az unitarizmus gyökér szálai, — mint egyik jeles egyházi írónk mondja — a legmélyebb mélyből, az emberi természet legfőbb elemei — az ész és szív mélységéből indulnak ki s a mely épp azért arra van hivatva, hogy a vallásos élet nagy fájának, hol erői szétáradnak, elébb-utóbb koronájául szolgáljon.“ A mi dicső hitelődeink már századokkal ezelőtt elvezettek minket a

vallásos ismeretek ama tiszta forrásához, melyből minél többet és minél tovább meritünk, annál mélyebb és annál tisztább, mert tápláló erei ama kiapadhatatlan kútforrásból, az örökszép bibliából erednek, csöppjei a nagy Mester legszebb tanításából fakadnak.

Avagy nem ily szép és örök igazság-e a tanítás Istenről, mely hitrendszerünkben helyet foglal? Ez nem az emberi szívben gyökerezik-e, s bizonyítékát nem az emberi józan észből és a bibliából meríti-e? „Nekünk egy Istenünk van, amaz Atya, kitől mindenek vannak, mi abban vagyunk“. (I. Kor. 8. 6.) A mi Istenünk egyetlen egy Isten, megoszthatatlan egység, a ki lélek és így lélekben és igazságban imádandó. Ő teremtője a végtelen mindenségnek, szerető Atyja e nagy embervilágnak. Ő cszményi jóság és szeretet, ki „az ő napját felhozza mind a jókra, mind a gonoszokra, s erőt ad mind az igazaknak, mind a hamisnak földére“. (Máté V. 45). A mi Istenünk kegyelme véghetetlen, irgalma kifogyhatatlan, épp ezért nem akarja, hogy földi gyermekei közül egy is elveszzen, hanem — még a bűnös is megtérjen — és örökélete legyen. „Az Ur nem gyönyörködik a halálra valónak halálában“. (Ézek. XVIII. 32).

Nem azt tanúltuk-e, hogy a názárethi Jézus a világ legnagyobb prófétája, a vallásnak és erkölcsiségnek, az Isten és emberszeretetnek legkiválóbb tanítója; nekünk az élet, út, igazság, kit követhetünk s követni tartozunk. Ő Isten fia, mint mi, ha jók vagyunk, nemesen és igazán élünk; ember, mint minden anyaszülött, kit mi testvérünknek nevezhetünk s ki Istentől nyert kiváló szellemi tehetségeinél fogva az Isten keresésében és megismerésében, emberi rendeltetésünk betöltésében vezérünk, útmutatónk és példaadónk.

Nem azt tanúltuk-e, hogy a szentlélek nem egyéb, mint Istennek ereje, mely bennünk is munkálkodik, s melyet Isten kitölt mindenkire, mely folyton szétárad, s reánk is kihat, ha keblünk tárva-nyitva áll előtte. Életet ad és meglelkesít, minden szépre és jóra elvezet, ha magunk is úgy akarjuk.

Nem azt tanúltuk-e, hogy az ember Isten képére és hasonlatosságára van teremtve, s hogy e hasonlóság a lélekben és annak tehetségeiben áll? Az ember teljes ártatlanságban születik, öntudattal, szabad akarattal és lelkiismerettel bír s éppen ezért minden tetteiért, egész életéért személyes felelősséggel tartozik.

Nem tanúltuk-e, hogy van halhatatlanság és van örökélet? Az emberi lélek, a testi halál után is, a fejlődés és tökéletesedés végtelen ösvényén, a mint ezt az ész gondolkodás törvényei követelik, a mint vallásos hitünk és reményeink édes titokteljesen susogják — útját tovább folytatva él, munkálkodik, bizik, szeret, remél.

Ezek azok a hitigazságok, ezek azok a vallásos ismeretek,

melyeket hitelődeinktől szent örökségképp átvettünk s melyeket gyermekeinkre és unokáinkra át kell szállítanunk. Ezeknek terjesztésében, bátor és lelkes hirdetésében áll a mi feladatunk nagysága. Ezekben kell járnunk az ősök és hitelődök megszentelt nyomdokain. Ezt mi oly könnyen tehetjük. Hiszen nekünk vallásos igazságainkért nem kell megtagadnunk józan értelmünket, nem kell harcra szállanunk a tudomány hatalmával, a haladó korszellemmel. A mi hitigazságaink kiállották a tudomány próbatüzét s átmentek a mártírság keresztségén. Ezekkel bátran és tartózkodás nélkül vehetünk részt a haladás és tökéletesedés nagy munkájában, mert ezek nem kerékkötői, hanem előmozdítói; nem elhomályosítói, hanem terjesztői a világosságnak. S midőn ezek minél szélesebb körben való terjesztése által egyházunk erősítésére és felvirágoztatására törekszünk: törekvésünknek erőt ad az a tudat, hogy az általános emberi művelődés és a hazaszeretet magasatos céljait is híven szolgáljuk. Hiszen azzal, hogy hitigazságainkban a Jézus tiszta evangéliumát hirdetjük, a legnagyobb szolgálatot teljesítjük a hazafiság s egyben az emberiség szent ügyének, mert mindig igaz marad az evangélium tanítása: „megismeritek az igazságot s az igazság szabadokká tesz titeket“.

Igyekezzünk terjeszteni vallásos igazságainkat az irás amaz utasítása szerint: „mindeneket megpróbálgatok és a mi jó, azt megtartsátok“. Tartsuk meg azt, a mi jó. Járjunk az igaz úton s legyünk buzgók a vallásos ismeretek terjesztésében és

II.

az erkölcsök nemesítésében.

A vallások és egyházak ideális feladata az, hogy küzdenek és munkálkodjanak Isten országa terjesztéséért, lehető megvalósításáért. De fájdalom, napról-napra tapasztaljuk, hogy e munka mind nehezebbé válik, e küzdelem mind több erőt és kitartást igényel. A társadalmi élet ezer meg ezer kérdései, új meg új alakban jelennek meg, az emberek mohó vágygyal, lihegő kebellet keresik a boldogulás útjait. Legtöbbször azt az utat választják, a melyen anyagi érdekeiket, érzéki örömeiket, hatalmi vágyaikat leginkább kielégíthetik. Szóval, azt keresi ma az emberek nagy része, a mi ellen Krisztus tanítása állhatatosan küzd s a mi ellen a vallás-erkölessi érzés állandóan tiltakozik. Manapság az ember egész lényét elfoglalja, minden erejét igénybe veszi, egész életét megemészti az anyagi küzdelem. Egész napon oly erőfeszítéssel vagyunk elfoglalva, hogy midőn az est leszáll, fáradtan roskadunk össze és akkor vesszük észre, hogy keblünk mily

üres, hogy szívünknek, lelkünknek mily kevés, vagy éppen semmi táplálékot nem adtunk. Ekkor érezzük azt a szomjúságot, melyet a fáradt munkás érez s melyet a napi foglalkozás akár anyagi, akár szellemi — ki nem elégít; ekkor érezzük a vallás-erkölesi táplálék szükségét.

Epp ezért, mindazoknak, kik lelkük mélyében meg vannak győződve a Jézus evangéliumának vallás-erkölesi erejéről; a kik tudják, hogy vallás és erkölcs nélkül nincs, nem lehet egészséges társadalmi élet: erős, kitartó küzdelmet kell folytatniok az emberi önzés gyarlóságai, az anyagi élet tulkapásai ellen. És itt minden hű lélekre, minden bátor szívre, nőkre és férfiakra, világiakra és egyháziakra egyaránt nagy és nemes munka vár. Az érzékiség helyett a lelki nemességet, az anyagi-ság helyett az eszményiséget, a hatalmi gőg helyett az alázatosságot és testvériséget kell nemcsak hirdetniök, hanem életükkel is tanusítaniök. A ki ezeket az eszméket, akár tudományának mélységével, akár szónoklatának varázs erejével, akár életének erkölesi hatalmával át tudná ültetni a néptömegek lelkébe; a ki az evangéliumnak csak azt a két parancsát bírná általános érvényre emelni, hogy *egymásnak terhét hordozzuk* és *soha ne tegyünk másokkal olyat, a mit magunknak nem óhajtunk*: az nagyobb ember, nagyobb hatalom, nagyobb jóltevője lenne az emberiségnek, mint a világ összes állambölcsei és fejedelmei.

Valóban, ha ezek és az ezekhez hasonló ker. eszmék tényleg uwalkodnának e földön, az emberek között: nem lennének véres öldöklő háborúk; nem hullana millió embernek vére idegen érdekekért; nem ülne diadalt az üres gőg és erőszak a jog, törvény és igazság felett; nem volna nemzetiségi és felekezeti gyűlölség és féltékenység s nem kellene a közös jó Atyától nyert erőinket és tehetségünket az egymás ellen való ádáz küzdelemben és egymás gyengítésében eltékozolnunk. Ekkor... ekkor valósulna meg köztünk e földön, Isten országa, mely szeretetben, igazságban és békességben áll. De a mindennapi élet azt igazolja, hogy az evangélium egykor világokat hódító erkölesi ereje napról-napra gyöngül s félni lehet, hogy lassanként és észrevétlenül kivész a ker. társadalom életéből. Szükség azért keresnünk az utakat és a módokat, hogy a jézusi eszméknek üdvözítő őserije, világot ujjíteremtő hatalma visszaállíttassék és a társadalom minden rétegében érvényre emeltessék.

Az a kérdés keresztény afiai! alkalmasak vagyunk-e erre? Van-e elég erőnk az evangélium hatalmának érvényt szerezni a divatos érzelmek és gondolatok felett; van-e erőnk lépést tartani e téren is a haladó korszellemmel? Ha élni akarunk, kell, hogy erőt érezzünk magunkban. Akkor a régi útakra kell állanunk és az új társadalmi áramlatokkal határozottan szembe szállanunk. A harciba be kell vinnünk a tudomány és hit fegyverei mellett, főleg az igazság és a szeretet fegyvereit.

Kell, hogy a szeretet és bizalom kötelékeit egymás között erősítsük; egyházi és vallási intézményeinket tökéletesítsük; a régi, erős alapok tiszteletben tartása mellett új élet és haladás feltételeit biztosítsuk. A vallási meggyőződés és hitbuzgóság szent érzelmeit összhangba kell hoznunk a humanizmussal, az általános ember szeretet és testvériség kötelességeit a hazafiság szent érzelmeivel.

A munka óriási, a feladat minden erőnket igénybe veszi. És mi oly gyöngék, oly habozók vagyunk! A modern civilizatio sok és nagy rést ejtett erkölcsünkön és jellemünkön. Hiányzik belőlünk a meggyőződés mély és imponáló ereje, melyből a nagy eszmék iránti lelkesedés, a tettekben nyilvánuló áldozatkészség fakad. Kicsinyhitűek és közömbösek vagyunk. Könnyen lemondunk és megalkuszunk. És e fogyatkozás útját állja a jellemek fejlődésének, nagy és maradandó erkölcsi tetteknek. Ha tudni akarjuk, mily törpék vagyunk, mérjük össze magunkat bátor és lelkes hitelődeinkkel. Náluk volt hit, erő, elszántság; bennünk van csüggedés és lemondás s a mi ezekből fakad: gyöngeség és tartózkodó félelem. Náluk égett a léleknek föllángolása, a tűz és bátorság; mi csak habozni tudunk ott is, hol a legnemesebb érdekek forognak koezkan. Náluk jelszó volt: „*lélek az, mely megelevenít*”; nálunk: lelkesedésből nem lehet intézményeket teremni és föntartani.

„*Álljatok az úton és lássátok meg, tudakozzatok a régi ösvényekről, melyik legyen az igaz út és azon járjatok*“. Ha van még bennünk valamely idealismus, ha tiszteljük az ősi traditio-
kat, ha hajlandók vagyunk a régi fénynél gyűjtani új szövét-
néket: akkor járnunk kell a régi úton az erkölcsök nemesíté-
sében. Vissza kell hoznunk a régi elhalványult ideálokat az
egyházi és társadalmi élet minden mozzanatába. Meg kell győz-
nünk a világot, hogy a kényelem és gazdagság és ezek örömei,
melyek oly drágák a mai embernek, a nagy lelkek önfeláldozó
idealismusa nélkül soha meg nem termettek volna, hogy min-
den haladás végső eredményében a vallás által biztosított er-
kölesi rugókon nyugszik és azok nélkül soha sem jött volna
létre. Egyházunk közel négyszázéves múltja, hiveinek vére-
hullása, kiállott szenvedesei, az ősök örökségének legértékesebb
része, a születendő nemzedék erkölcsi és világi boldogulása —
annyi nemes és szent érdek hív nagy és kitartó munkára.
Ezekért küzdeni dicső, de ezek szolgálatában, ha kell, meghalni
is érdemes. „*Ugy fényljk a ti világosságotok, hogy mások is látrán
a ti jó cselekedeteiteket, dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat*“. (Máté
V. 16.) A mint teljesítjük kötelességeinket Istenünk, hazánk
és az emberiség iránt, úgy legyen velünk Isten segedelme,
újabb győzelmek édes, boldogító reménysége. Amen!

LŐRINCZI DÉNES.

IRODALMI ÉRTESITŐ.

A református egyházak presbyterialis szervezete. Irta *Dr. Bartók György* erdélyi református püspök. Nagy 8. r. XII. 189 l. Kolozsvár 1904. A történelmi fejlődés ismerete biztosítja az egyenletes haladást, megóv a sötétbe ugrástól, megkimél hirtelen bedobott anyagok romboló hatásaitól, elősegíti a jelen alkotásainak egészséges alakulását, a folytonos szervezést, az intézmények életét. Ez e munkának a benyomása. Egy magában nagyon értékes és a reformátusok zsinattartásánál fogva éppen időszerű dolgozat. Bevezetésképpen a róm. katholicismus és a protestantismus közti elvi különbségeket adja; a tekintélyhitet és a hierarchiát, az egyéni hitet és a democraticus egyházi kormányformát tünteti föl. Azután a presbyteri rendszer kialakulását ismerteti és a zsinatpresbyteri rendszert; és sorra jönnek egymásután a franczia, skót, németalföldi, német és lengyel egyházak szervezete, a mi a munka első részét teszi és azután a magyarországi egyházak szervezete, a mi a munkának a második része, s mindezek tömör, szabatos előadásban. A könyv, melyet minden mivel ember olvashat, nemcsak arra alkalmas, hogy tájékozást nyújtson a presbyteri és a zsinatpresbyteri rendszerről és útmutatást az utóbbi alkalmazásánál, mert kérdések ennél forognak fenn; hanem arra is, hogy theol. facultason és egyetemen előadásalapul szolgáljon, mert csak hasznos lehet, ha protestans ifjak a ref. és más egyházak alkotmányait történelmi fejlődésükben ismerik. Ára 4 korona.

Gardezi kézirati munkájának a törökökről, tibetiekről és sinaiakról irt fejezetei. Kiadta, magyarra fordította, magyarázó jegyzetekkel s három névmutatóval ellátta *gróf Kuun Géza*. Nagy 8. r. VII. 146 l. Budapest 1903. Gardezi a mahomedan időszámítás szerint 443- vagy 444-ben (Kr. u. 1051- vagy 1052-ben) írta munkáját persa nyelven. E munka eredetijét Oxfordban a „Bodleian Library“-ben őrzik. Az onnan vett hiteles másolatból fordította hazánk nagy tudósa magyarra. Sok érdekes följegyzés van az ázsiai népekről Gardezi mun-